

NAHÇIVAN'IN NEHREM KÖYÜNDE DÜĞÜN VE YAS MERASİMLERİ

İnsan psikolojisi, gelişim süreci içinde şekillenir, değişir ve yeni psikolojik özellikler kazanır. Bunun için önce insan kavramı hakkında bir şeyler söyleyelim. İnsan öncelikle biyolojik bir varlık olup, "homo sapiens" türü memeliler sınıfındadır. Hayvanlardan farklı olarak memelilerin bu türü, sosyal bir ürün olan düşünme ve konuşma yetisine sahiptir. İnsan, çevresinin gerçekliğini aksettiren ve değiştiren bir varlıktır. İnsanın farklı özelliklerinden biri, kendi subjektif dünyasında ortaya çıkan süreçleri idrak etmesidir. Kendi psikolojik hayatı hakkında düşünebilir, kendi arzu ve isteklerini objektif gerçeklikle kıyaslayarak idrak etmeyi başarır. Hem filogenetik hem de ontogenetik gelişme sürecinde kendini idrak etme, insanın gelişmesinin zirvesini teşkil ediyor. Nazari bilgiler ve uzun süreli pratik çalışmalar bize Nehrem'de yaşamakta olan insanların milli psikoloji özelliklerini ve burada yapılan düğün ve yas merasimlerini açıklama imkanı veriyor. Bilindiği gibi, kişisel psikoloji ve tipoloji özellikleri edebi eserlerde dile getirilmiştir. Bireysel psikolojik özellikler kişinin temel yapısını tayin eder ve bu özellikler bir insanı diğerinden (aynı millet veya farklı milletlerden) ayırır. Buna karakteri, becerisi, aklı, kültürü ve bütün yetenekleri ve kişisel özellikleri dahildir.

İnsana ait en önemli özellikler, tipik özellikleriyle uyumlu bir şekilde kendini düşünce ile idare etme becerisiyle sonuçlanmıştır. Milli gelenek ve görenekler, düğün, yas ve dini törenler Nehrem köyünde Azerbaycan'ın başka yerlerinden kendine haslığıyla ayrılır. Bu köyün insanları sinir sistemleri ve dayanıklılıklarının özelliği ile de farklılıklarını gösterirler. Dayanıklılıklarının esas sinir sistemlerinin irsi nitelikleriyle ilgilidir. Bunda esas rol irsiyete aittir. Milli psikoloji irsi olarak ata-babalardan bize miras kalmıştır diyebiliriz. Burada tarihi bir olayı hatırlamak yerinde olacak: işgalci Andronik Nahçıvan'a saldırdığı zaman Nehrem Köyüne girememiş bu köyün kuşatmasını kaldırarak geri dönmüştür. 1990 olayları da buna örnek olabilir. Nehremliler Nahçıvanlılar ile birlikte av silahlarıyla menfur Ermeni Taşnaklarının topraklarına ayak basmasına izin vermediler. Bununla da şu sonuca varılabilir, dayanıklılık irsi bir özellik de olsa (yani aynı millet olduğumuza göre) onun ayrı ayrı özelliklerini hayat ve terbiye durumunda (özellikle erken yaşlarda) ortaya çıkmış psikolojik şartlar, hastalıklar günlük yaşam şartla-

Doç. Dr. Kadir KULUYEV
Nahçıvan Özel Ü. Öğr. Üyesi

Azeri Türkçe sinden Aktaran:
Zülfiye VELİBEYLİ

rının tesiri altında yeni yetmelik, gençlik ve hatta yetişkinlikte bile değişebilir.

İnsanların karakterleri açısından da birbirlerinden (aynı milletin fertlerinden bahsediliyor) farklı oldukları bilimsel bir gerçektir. Başka milletle kıyaslamaya gerek görmüyoruz. Bilindiği gibi, Türkler her şeyden önce birbirinin karakterine büyük önem verir, tavırlarında biri diğerinin karakterini dikkate alır. İyi adam, kötü adam ifadelerinde; iyi millet, kötü millet veya milletin iyi sınıfı yahut kötü sınıfı kavramları meydana gelir. Bunların hepsinin temelinde ise hangi millet olursa olsun, insan karakterleri hakkında tasavvurlar bulunmaktadır. Örneğin; atasözlerinde bu düşünceler çok güzel ifade edilmiştir. "Konsun pistir göç kurtar; arvadın pistir boşa kurtar" (pis: *kötü*) "Baş ağrısı, evladın pisi: ne kesmek ne de ondan kurtarmak olmur". Düşüncemizce milletin kötüsünden de kaçıp kurtarmak imkansızdır.

Uzun süreli deneylerimize ve ata babalarımızdan işittiklerimize dayanarak bir özelliğin Türk milli psikolojisi için olumsuz olduğunu düşünüyorum. Bu, çabuk kızıp çabuk bağışlama özelliğidir. Aslında çabuk bağışlayabilmek, kin tutmamak gerçekte insan için olumlu bir özelliktir. Ama bu özelliğin kendi milletine karşı olması iyidir, Ermenilere veya diğer bize düşman olan milletlere karşı olması değil. Milli psikolojimizde affetme, kin tutmama, merhametli olmak gibi olumlu özellikleri düşman milletlere karşı olduğunda olumsuz buluyorum. Kendime ait bir hatıra: çocukken ata babalarımızdan duyduğum Andronik'in Türklere yaptığı zulmü hiç unutamıyorum. Bu düşüncenin çocukluğumda hatırımdan silinmez stereotipler oluşturduğunu söyleyebilirim. Şu andaki durum ise bu stereotipleri tekrar canlandırdı. Bunu Nehrem'de yaşayan Türklere has özellik sayıyor ve onun diğer bölgelerde yaşayan Türk karakterinden farklı olduğunu sanıyorum. Dayanıklılık biyoloji ve ırsiyete bağlı ise, karakterin sosyal şartların tesiri sonucunda oluştuğunu kaydedelim. Bu her devir için farklı derecede önem arz ediyor. Yukarıda verilen psikolojik ve sosyolojik özellikler, şahsiyet ve aile ilişkilerinde etkisini gösterir. Türk ailesi, genelde, kendine has özellikleri ile diğer milletlerden ayrılır. Bunu erkek-kadın, baba-oğul, baba-kız, kardeş-kardeş, bacı-bacı, dede-nene, nene-torun, dede-torun, vs. ilişkilerinde görebiliriz. İster edebi eserler, ister atalarımızın söyledikleri, ister gördüklerimiz Türk

ailesine özgü ciheti aksettirir. Nenelerimiz ocaktan kirpikleri ile kor (od) götürür sabaha onu sönmeye bırakmazlardı. Bu, ailenin tüm zorluklara rağmen dağılmasını engeller ve kadın-erkek ilişkilerinde sadakat gibi meseleleri açıklar.

Geçmişte de şimdi de bazı ana babalar veya yakın akrabalar, aile kanunları doğrultusunda sevgiyle değil, aile kurma, nikah meselesinde bile menfaati gözetirler. Bundan da ihtilaflar çıkar. Halk böyle çıkarıcılığı kötümüş, bunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Korkuda koyun kuzu
Koyna verdim duzu,
Devlete susamayın
İgide verin kızı

Türklüğümüz ana-evlat ilişkilerinde de açık şekilde görünür. E. Memmedhanlı'nın "Buz Heykel" hikayesinde okuyoruz: -Ana çocuğunun donacağını anlayıp, kendi elbisesini ona sarar. Kendi donar, çocuğu ise sağ kalır. Aile ilişkileri, oğlun ebeveyni karşısında borcu Eli Kerim'in "Kaytar Ana Borcunu" şiirinde verilmiştir.

Nehrem Nançivan'ın eski tarihe sahip köylerindedir. Bu köy bazı özellikleriyle Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden ayrılır. Bu da demek oluyor ki, gelişme açısından insanların hepsi bir ağacın dalları gibidir. Köyün geçmişi hakkında ak sakallardan duyduklarım da tipiktir; bu köyde ak sakalın sözü esastır. Boylar arası kan davalarında ak sakal sözü çok önemlidir. Bildiğimiz gibi genelde böyle olaylar insan psikolojisinde silinmez izler bırakır. Bu izler uzun süre unutulmaz. Buna rağmen Nehrem'de ak sakallar boylar arasındaki davaları durdururlarmış.

Bu köyün düğün, yas ve dini törenleri de kendine has özellikler taşır. Bundan kırk yıl önce oğlanla kız hiç bir yakınlık kurmadan, uzaktan görmeye nişanlanırlardı. Kız düğününde erkekler bulunmazdı. Orada yalnız kadınlar eğlenirlerdi. Erkek düğününde ise kadınlar bulunmazdı. Erkek düğünü bittikten sonra meclisi kadınlara verirdi. Yalnız şerbet, bazı zengin düğünlerinde ise şarap da ikram edilirdi. Onu da açık şekilde ikram etmezlerdi. Düğün yapılmadığı sürece erkek kızla hiç bir yakın ilişkide olamazdı. Düğün üç gün, üç gece yapılmaktaydı. Babam derdi ki, eskiden kızı görmediği oğlanla, oğlanı da görmediği kızla sözlerlerdi. Söz kesin olurdu. Hiç bir itiraz kabul edilmezdi. Bu köyde de Azerbaycan'ın diğer bölgele-

rinde olduğu gibi kızla oğlanın göbek kesti (beşik kertme) ederlerdi. Bundan başka "emioglu ile emi kızının nikahını gökte melekler keser" derlerdi. Kızı nikah yapıldıktan sonra oğlan evine getirirlerdi.

Yas merasimi ise aşağıdaki gibi oluyordu. Ölen kişi dini usulde gömüldükten sonra yedi gün gece gündüz yas tutulurdu. Yedinci gün ihsan verilir, yabancılar için yas bitmiş sayılırdı. Akrabalar ise merhumun kırkına kadar akşamları yas yerine gelir ve ölen kişinin oğluna, kızına ve diğer yakın akrabalarına taziye bildirirlerdi. Yalnız kırk gün geçtikten sonra akrabalar artık yas yerine gelmezlerdi. Ancak yıl geçtikten sonra akraba ve komşularda düğün merasimi yapılabilirdi. Bir sene sonra ihsan verilir ve ev halkı da yastan çıkmış olurdu.

Nehrem dine bağlılığıyla diğer köylerden ayrılır. Bu köyü halk arasında "Mövhumatçı Kend" olarak adlandırırlar. Burada kadınların çoğunluğu çarşaf giyerlerdi. Allah'a ve Peygambere inançtan dolayı, bu köyde herhangi bir işe and içer ve o işi bitmiş sayarlardı. "Kur'an"a el basmazlardı. Hiç bir çıkış yolu olmadığı zaman bunu yaparlardı.

Bu köyde *têkiye* verilir, ihsan dağıtılır. Her Cuma akşamı mezarlığa gider, ölenlerin ruhuna dua okurlar. Bu köyde aile ilişkileri başka yerlerden tamamiyle farklıdır. Aile aralarında kan bağı bulunan, genel ev tasarrufatına sahip olan devletin mevcut olduğu yerde belli manevi, ahlaki ilişkilere uyan, birbirinden sorumlu olan insanların birliğidir. Aile bu köyde aşağıdaki özellikleri aksettirir.

Baba ailenin reisidir. Her işi o halleder. Anne ev işlerinin düzene koyulmasında temel rolü üstlenir. Babanın dediği aile için kanundur. Aileyi o idare eder. Bütün tasarrufat işleri, ailenin psikoloji, biyoloji ve sosyoloji iklimi ona bağlıdır. Erkek kadın ilişkilerinde anlam sınırı denilen bir sınır vardır. Bu sınıra kadın ve erkek her zaman dikkat etmeye çalışırlar. Anlam sınırının (perde) bozulduğu bazı aileler burada da vardır. Evlatlar bu ilişkinin altında terbiye edilirler. Dede ve neneye özel saygı vardır. Onlar ailenin direği sayılırlar. 'Ak sakalsız ev heçnedir' gibi bir halk sözü de söylenmektedir. Dede ve nene ne kadar yaşıyorlarsa evin büyüğü onlar sayılırlar. Öyle ki bütün iyi ve kötü işlerde onlara danışılır. Onların söyledikleri, herhangi bir işte dikkate alınır. Onlar

öldükten sonra baba ve anne ailede tek idare edici olurlar.

Şimdi ise düğün ve yas törenlerinde kısmen değişiklikler olmuştur.

Şimdi kız erkeği, erkek kızı görür, hatta konuşma imkanı bulur. Kızı almak için elçi (görücü) gidilir. Önce kadınlar gider -oğlanın halası, bibisi, bacası vs gibi akrabaları. Elçiler, kız annesiyle konuşur. Anne de onlara 'kızın ve babasının onayını alalım, sonra cevap veririz' der. Kız kabul ederse, baba da onaylarsa kızın nenesine ve dedesine danışılır. Amaç bu ocakla öbür ocağın aile kurması konusunda herkesin düşüncesini öğrenmektir. Onaylandıktan sonra erkek tarafına "evet" cevabı verilir. Sonra kızın sözünü almak için oğlan tarafından oğlanın babası, amcası ve diğer yakın akrabaları gelir. Bu gelişte kaygana ve tatlı çay ikram edilir. Bu olaydan bir kaç gün sonra kıza nişan getirilir. Bu gelişte ise yüzük, elbise, ayakkabı gibi giyim eşyaları getirirler. Eğer düğün yapmak isterlerse önceden kıza başlık da verilir. Başlık parasının az veya çok olması Nehrem'de dedikoduya sebep olmaz.. Başlık verdikten sonra ise düğün gününü tayin eder düğün merasimini yaparlar. Şimdi düğün bir gün yapılır. Avet verir hatta alkollü içkiler ikram ederler. Misafirlige yalnız erkekler iştirak eder, kadınlar ayrı oturur ve eğlenirler. Kadınlar alkollü içkiler içmezler Azerbaycan'ın birçok bölgelerinde olduğu gibi Nehrem köyü için de bu özellik geçerlidir.

Fikrimizce bazı ailelerde kadınların erkeklerle beraber alkollü içki içmeleri aile ilişkilerinde olumsuzluklara yol açar. Bu, ailede sağlam psikolojik iklim, bozular. Genelde alkollü içkilerin fazla içilmesi (erkekler kastediliyor) ailede biyolojik, ekonomik ve sosyolojik olumsuzluklar yaratır. Baba evlat, anne evlat ilişkilerini bozar. Ailede herkes başına buyruk davranır. Şükürler olsun ki bu Nehrem köyünde yoktur.

Yas merasimi şimdi aşağıdaki gibi yapılır. Ölen kişiyi dini usule göre gömerler sonra dört gün yas tutarlar, dördüncü gün ihsan verilir, yabancı kişiler için yas bitmiş sayılır. Akrabalar iki cuma akşamı yas yerine gelir. Kırk günden sonra yas bitmiş sayılır. Kırk güne kadar kadınlar cuma günleri yasa giderler, erkeklerse gitmezler. Yıl geçtikten sonra akrabalar yastan çıkmış sayılırlar.

Yıl bitince ölmüş kişinin mezarı taşla düzeltilir. Bu onun hatırasını yaşatmak içindir.

Fikrimizi tamamlarken, milli adet ve anelerimizin, psikolojimizin eski tarihi köklere bağlı olduğunu söylemeliyiz. Yalnız Nahçıvan'ın Neh-

rem köyünde değil, Azerbaycan'ın bütün bölgelerinde Güney Azerbaycan'da ve Türkiye'de orijinalliğini korur. Tabi bunlar içinde Nehrem'in de kendine has bir yeri vardır. Kısa da olsa bu özellikleri etnopsikolojik yönden açıkladık.